

Maria Luisa Navarro Lujanbio
Lezo, Gipuzkoa (1939)

Aurkibidea

Biografia

Goizuetan jaioa. Errenterian bizi izan zen lehenbizi eta gerora Lezon. 55 urte daramatza Lezon bizitzen. [Lurdes Esnaola](#) eta [Mari Karmen Arrastua](#)ekin batera egin zitzaion elkarrizketa Lezoko kontuak jasotzeko.

Zintak

LEZ-102

- **Proiektua:** Euskal Herriko Ahotsak
- **Elkarrizketatzailea(k):** Kazabon, Mattin
- **Data:** 2021-12-16
- **Iraupena:** 90 min
- **Euskarria:** Bideo digitala
- **Kodifikatzailea:** Agirrebeña, Aintzane

Pasarteak

1. Taloa gaztarekin, txokolatearekin, eztiarekin...

- **Erref:** LEZ-102/006
- **Iraupena:** 0:01:28. **Hasi:** 00:06:44. **Bukatu:** 00:08:12
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Baserria » Baserriko lanak » Artoa
- Ohiturak eta bizimodua » Elikadura » Jatekoa eta edatekoa

Laburpena:

Maria Luisak dio talo asko jaten zutela. Artoa etxean zuten eta errota ere bertan. Gaztarekin, txokolatearekin, eztiarekin... jaten zituzten taloak. Etxeko ezti izaten zuten. Ogi egun berezietan. Ogi beltza (zahiarekin) eta zuria. Ogi zuria jende elegantearentzat.

2. San Juango arrain-saltzaileak kalez kale

- **Erref:** LEZ-102/008
- **Iraupena:** 0:02:31. **Hasi:** 00:09:28. **Bukatu:** 00:11:59
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Lanbideak » Batetik bestera zebiltzanak
- Herria, azpiegitura » Garraioak » Autoak
- Ohiturak eta bizimodua » Elikadura » Jatekoa eta edatekoa

Laburpena:

Sanjuandarrak etortzen ziren arraina saltzera, zestoak hartuta: Felixiana, Laureana, Enriketa... Kalerik kale ibiltzen ziren. Gaur egun baino arrain-klase gehiago jaten zituzten: "puttanua" (perloi txikia), katu-arraina... Arrain freskoa, gaur egungoa baino hobea. Trintxerpen karroarekin ibiltzen ziren arraina saltzen. Lurdesek dio kotxea zutela Oiartzundik Trintxerpera joateko.

3. Arropa garbitzeko ura etxean edo etxe ondoan

- **Erref:** LEZ-102/009
- **Iraupena:** 0:02:31. **Hasi:** 00:11:59. **Bukatu:** 00:14:30
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Lantegiak » Ekonomia eta industria » Gipuzkoako lantegiak » Donostialdeko lantegiak
- Herria, azpiegitura » Berrikuntzak » Argindarra eta ura
- Familia eta harremanak » Lagunartea eta familia » Etxeko zereginak
- Ohiturak eta bizimodua » Jantzi eta orraztu » Arropa garbitzea

Laburpena:

Mari Karmenen gurasoek etxetik kanpora lan egiten zuten. Atxa zerrategian zer lan egiten zuten. Etxean bazuten ura. Garbitokia. Maria Luisaren familiak taberna zuen. 13 urterekin neskame. Lurdesen etxean arropa garbitzeko aska zuten etxe kanpoaldean. Lehenengo garbigailua. Bera zen zaharrena eta lan gehien berarentzat.

4. Bizimodua nola aldatu den: etxeko lanak, harremanak...

- **Erref:** LEZ-102/010
- **Iraupena:** 0:02:58. **Hasi:** 00:14:30. **Bukatu:** 00:17:28
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Familia eta harremanak » Herriko giroa » Auzokoen arteko harremana
- Iritziak » Antzinako bizimoduari buruzkoak
- Familia eta harremanak » Lagunartea eta familia » Etxeko zereginak

Laburpena:

Garai bateko etxeko lanak ez ziren gaur egunean bezalakoak. Lurra (egurra) nola garbitzen zuten: urarekin garbitu, argizaria eman, zepiloa pasatu... Leihoak ireki eta kantuan aritzen ziren. Bizimodua nola aldatu den. Lehen etxeetako ateak zabalik egoten ziren. Auzokoen arteko harremana eta konfiantza handiagoa zen, bai kalean eta bai baserrian.

5. Arropa garbitzea; garbitokietan giro ona

- **Erref:** LEZ-102/011
- **Iraupena:** 0:02:26. **Hasi:** 00:17:28. **Bukatu:** 00:19:54
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Ohiturak eta bizimodua » Jantzi eta orraztu » Arropa garbitzea

Laburpena:

Arropa garbitzeko, Chimbo edo Lagarto xaboiak. Etxean ura izan arren, garbitokira joaten ziren batzuek arropa hobeto garbitzeko edo hobeto zabaltzeko. Gainera, giro ona egoten zen, kantari aritzen ziren. Astean behin egiten zen. Maria Luisaren familiak taberna zuen eta apopilo asko egoten zenez, arropa ontzi handi batean egosi egiten zuten. Ahizpa batek xaboia egiten ikasi zuen.

6. Abesteko ohitura

- **Erref:** LEZ-102/012
- **Iraupena:** 0:01:48. **Hasi:** 00:19:54. **Bukatu:** 00:21:42
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Aisia » Kultura » Musika
- Herria, azpiegitura » Berrikuntzak » Aparatuak, objektuak
- Ohiturak eta bizimodua » Kantak » Kantei buruzko azalpenak

Laburpena:

Garai batean asko abesten zen. Elizako kanta asko jakiten zituzten. Rantxerak abesteko ohitura. Lurdesek dio loterian tokatutako diruarekin disko-jogailua erosi zutela, berak 12 urte zituela. Enrike Zelaia, Pepe Yanci... jartzen zituzten. Lehenengo irrati eta telebistak. Etxean jasotako kanta zaharrak. Bertsotarako zaletasuna.

7. Etxean beti lanen bat zain

- **Erref:** LEZ-102/013
- **Iraupena:** 0:01:25. **Hasi:** 00:21:42. **Bukatu:** 00:23:07
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Iritziak » Antzinako bizimoduari buruzkoak

Laburpena:

Garai batean igande arratsaldea bakarrik izaten zuten libre eta hura iristeko zain egoten ziren. Etxean beti egoten zen lanen bat. Ostiral santuan lanik ez zela egin behar eta pozik.

8. Arropa aukerarik ez zen; oinetakoak

- **Erref:** LEZ-102/014
- **Iraupena:** 0:01:51. **Hasi:** 00:23:07. **Bukatu:** 00:24:58
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Ohiturak eta bizimodua » Jantzi eta orraztu » Arropa eta oinetakoak

Laburpena:

Arropa erosten zenean, handia erosi eta doblatu egiten zen, gero luzatzen joateko. Maria Luisari amak josten zizkion arropak. Abarketekin ibiltzen ziren; gero haiek ez bustitzeko, hankak baserriko arotzak egindako "zueko"etan sartu. Aste osoa arropa berarekin; igandeetarako aparteko soinekoa eta zapatak.

9. Hika bai ala ez?

- **Erref:** LEZ-102/016
- **Iraupena:** 0:02:35. **Hasi:** 00:25:01. **Bukatu:** 00:27:36
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Euskara » Tratamenduak
- Euskara » Tratamenduak » Berorika
- Euskara » Tratamenduak » Hitanoari buruz

Laburpena:

<p>Mari Karmenen amak ahizparekin hika egiten zuen, baina beraiei zuka. Gerora hasi zen bera hika, konfiantza duen jendearekin. Gizonaren aldeko familia baserrikoa da eta haiek dena hika. Alabari hika egiten dio, hika ikasi nahi zuelako. Maria Luisaren kasuan, senideen artean hika egin izan dute. Lurdesek, berriz, bei zuka. Apaizari berorika.</p>

10. Goizuetan denak euskaraz

- **Erref:** LEZ-102/019
- **Iraupena:** 0:00:48. **Hasi:** 00:29:20. **Bukatu:** 00:30:08
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Lanbideak » Polizia
- Euskara » Euskararen egoera
- Ohiturak eta bizimodua » Kontakizunak eta sinesmenak » Anekdotak, kontakizunak

Laburpena:

Maria Luisak dio umetan ez zekitela gaztelaniaz. Albaitaria, medikua, sekretarioa eta apaiza ziren Goizuetan gaztelaniaz zekiten bakarrak. Guardia zibilen semeak ere euskaraz; aitari nola jotzen zion adarra mutiko batek.

11. Umetako jolasak: txorro-morro, txokoka, tortolosak...

- **Erref:** LEZ-102/020
- **Iraupena:** 0:03:21. **Hasi:** 00:30:08. **Bukatu:** 00:33:29
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Familia eta harremanak » Lagunartea eta familia » Jolasak

Laburpena:

Umetako jolasak: kanikak, "tabak", soka, "al pote"... Maria Luisak "Txorro, morro" eta beste zenbait jolas azaltzen ditu. "Tabak" (tortolosak) nondik ateratzen zituzten. Jolasa nola zen. Gaurko umeek ez dakitela jolasean dio Mari Karmenek. Beraiek katiuskak janzen zizkieten umeei, putzuetan ibiltzeko.

12. Erreteriarra, Olibet gailera bila

- **Erref:** LEZ-102/021
- **Iraupena:** 0:01:31. **Hasi:** 00:33:29. **Bukatu:** 00:35:00
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Lantegiak » Ekonomia eta industria » Gipuzkoako lantegiak » Donostialdeko lantegiak
- Ohiturak eta bizimodua » Elikadura » Jatekoa eta edatekoa

Laburpena:

Mari Karmenek dio neska koskorretan Lezotik Erreteriarra joaten zirela, Olibet lantegira, gailera bila. Puskatutako gailetak merkeago ematen zituzten, zakukada. Maria Luisari bizilagunek eskatzen zioten gailetak ekartzeko, hara joaten zenean, eta kotxea beteta ekartzen zuen. Oraindik ere batzuetan esnezopak edo talo-zopak jaten dituztela diote. Garai batean Oartzunera, irinetara.

13. Gaixotasunak: txarranpina, "tropeziya"...

- **Erref:** LEZ-102/023
- **Iraupena:** 0:01:37. **Hasi:** 00:36:18. **Bukatu:** 00:37:55
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Ohiturak eta bizimodua » Osasuna » Medikak eta sasimedikak

- Ohiturak eta bizimodua » Osasuna » Gaixotasunak

Laburpena:

Umetan izaten ziren gaixotasunak: txarranpina, paperak, "kukulutxa"... Garai batean "tropeziya" (hidropesia) izaten zen asko emakumeetan. Rosarengana joaten ziren eta errezoak egin. Lehen ez zen sarri joaten medikuarengana; ahal bazen, etxean egiten ziren erremedioak.

14. Zenbait gaitz eta sendatzeko erremedioak

- **Erref:** LEZ-102/024
- **Iraupena:** 0:05:42. **Hasi:** 00:37:55. **Bukatu:** 00:43:37
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Ohiturak eta bizimodua » Osasuna » Erremedioak
- Ohiturak eta bizimodua » Osasuna » Medikak eta sasimedikak
- Ohiturak eta bizimodua » Osasuna » Gaixotasunak

Laburpena:

Garai batean, ahal zela, etxean egiten ziren erremedioak. Maria Luisaren amak enplastoak egiten zituen; bixikak kentzeko, adibidez. Behin belaunean "zingibia" zuela eta emakume batek egin zion "sorginkeria". Lurdesen aitak, buruko mina zuenean, belarminak batu eta infusioa egiten zuen. Herdoildutako puntapaxen bat sartuz gero, baratxuriarekin igurtzi. Tipula ere ona, granoetako pasmoa ateratzeko. Tripako minarentzat kamamila. Katarroarentzat ardoa egosita, piku lehorra eta kanela botata.

15. Baserriko esnearekin egindako postreak; esne-gaina

- **Erref:** LEZ-102/025
- **Iraupena:** 0:01:31. **Hasi:** 00:43:37. **Bukatu:** 00:45:08
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Ohiturak eta bizimodua » Elikadura » Jatekoa eta edatekoa

Laburpena:

Esnea baserritik ekartzen zieten eta, sobera izaten zutenez, arroz-esnea, natillak... egiten zituztela dio Maria Luisak. Kanela eta limoiarekin. Esne-gainarekin gurina edo bizkotxoa. Ogiarekin eta azukrea botata meriendatan jan ere bai.

16. Elizarekin zuten lotura

- **Erref:** LEZ-102/027
- **Iraupena:** 0:01:28. **Hasi:** 00:45:52. **Bukatu:** 00:47:20
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Ohiturak eta bizimodua » Erljioa » Elizaren indarra
- Ohiturak eta bizimodua » Erljioa » Elizkizunak eta otoitzak
- Ohiturak eta bizimodua » Erljioa » Kongregazioak

Laburpena:

Elizarekin harreman handia, halaxe zen eta. Jauna hartzera baraurik. Dotrina ongi ikasi behar. Astero mezatara. "Hijas de Maria" kongregaziokoak hileko lehenengo ostiralean konfesatzera. Debekatuta zuten mutilekin dantza egitea.

17. Eskolan gaztelaniaz eta "Cara al sol" abestu behar

- **Erref:** LEZ-102/028
- **Iraupena:** 0:02:28. **Hasi:** 00:47:20. **Bukatu:** 00:49:48
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Euskara » Euskararen egoera
- Ohiturak eta bizimodua » Hezkuntza » Zigorak
- Ohiturak eta bizimodua » Hezkuntza » Eskola
- Ohiturak eta bizimodua » Hezkuntza » Eskolaz aparteko ikasketak

Laburpena:

Lurdes eta Maria Luisa gutxi joan ziren eskolara. Maria Luisari gurasoak hil zitzaizkion hamar urte zituela eta neskame joan zen handik gutxira. Lurdes eskola partikularretan ibili zen arratsaldeetan. Mari Karmen 14 urtera arte ibili zen. Eskolan gaztelaniaz. Maiatzean "Con flores a Maria". Goizean "Cara al sol" abestu behar. Espainiako bandera. Euskaraz eginez gero jartzen zituzten zigorak.

18. Gaztelaniaz egindako hankasartzeen inguruko anekdotak

- **Erref:** LEZ-102/030
- **Iraupena:** 0:03:02. **Hasi:** 00:50:22. **Bukatu:** 00:53:24
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Euskara » Beste hizkuntzak eta hizkerak
- Ohiturak eta bizimodua » Kontakizunak eta sinesmenak » Anekdotak, kontakizunak

Laburpena:

Maria Luisaren anaiak ez zekien ondo gaztelaniaz eta adarra jotzen zioten. Beste behin meatzeetan baserritar bati ingeniariarekin gertatutako anekdota. Mari Karmenen alabari umetan kostatu egin zitzaion gaztelaniaz ikastea. Hark egindako pare bat hanka-sartze aipatzen ditu. Mari Karmenen aitak ez zekien gaztelaniaz eta ez zuen egiten, hanka sartzeko beldurrez.

19. Inguruko hizkerak; hitzak jateko ohitura

- **Erref:** LEZ-102/035
- **Iraupena:** 0:02:27. **Hasi:** 00:58:05. **Bukatu:** 01:00:32
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Euskara » Euskalkia, herri hizkerak, euskara batua

Laburpena:

Herriko euskararen erdarakada asko sartzen direla diote. Tolosa aldeko euskara,

garbiagoa. San Juanen "nere" sartzeko ohitura omen dute, baina bestela euskara garbia. Maria Luisak dio Goizuetatik Aranora ere alde dagoela euskarari, Aranon Hernani aldeko euskara dutelako. Hizkera nafarretan hitzak gehiago jaten dira.

20. Senargaiak dantzan ezagutu zituzten

- **Erref:** LEZ-102/039
- **Iraupena:** 0:04:03. **Hasi:** 01:03:36. **Bukatu:** 01:07:39
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Familia eta harremanak » Bikote kontuak » Ligatzea
- Aisia » Jai-giroa » Erromeriak
- Aisia » Kultura » Musika
- Familia eta harremanak » Sexua eta generoa » Genero berdintasuna

Laburpena:

Nobiotan nora joaten ziren: zinemara, Erreteriarra, Donostiara... Askotan igandea bakarrik mutil-lagunarekin egoteko. Kasu batzuetan ostegunetan ere bai. Gramola egoten zen Erreterian. Garai batean obligazio antzekoa zen emakumeek josten ikastea. Bikoteak dantzaldian edo erromerian ezagutu zituzten hirurek. Garai bateko Erreteriarako Alamedako erromeria. Dantza-eskatzea. Gaizki ikusita zegoen neskak tabernara bakarrik sartzea.

21. Dantza lotua debekatuta

- **Erref:** LEZ-102/040
- **Iraupena:** 0:02:15. **Hasi:** 01:07:39. **Bukatu:** 01:09:54
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Familia eta harremanak » Bikote kontuak » Ligatzea
- Ohiturak eta bizimodua » Erlijioa » Elizaren indarra
- Aisia » Jai-giroa » Erromeriak
- Ohiturak eta bizimodua » Erlijioa » Kongregazioak

Laburpena:

Garai batean dantza lotua debekatuta zegoen Lezon. Erreterian ere bai. Baina Maria Luisak gogoan du behin Madalenetan dantza baimendu zutela, Lapaza alkatearen eta on Roberto bikarioaren eztabaida eta gero. Suzko zezenarentzat argiak itzaltzen zituztenean, kontzejupean dantzan aritzen ziren San Juango mutilekin. Harrapatuz gero, zinta morea jartzen zieten "Hijas de Maria" kongregaziokoei, zigor gisa. Mutilak luistarren kongregaziokoak; haiek zigorrik ez.

22. Erromeriatik etxera iluntzerako

- **Erref:** LEZ-102/041
- **Iraupena:** 0:01:30. **Hasi:** 01:09:54. **Bukatu:** 01:11:24
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Aisia » Jai-giroa » Erromeriak
- Aisia » Kultura » Musika

Laburpena:

Erreterian, Pasaian eta Hernanin Musika Banda egoten zen. Trikitia nahi izanez gero, Oialumera edo Txikierridra. Hernanin mutilek bi pezeta ordaindu behar, dantza egiteagatik. Iluntzerako etxeratu behar izaten ziren eta presaka, trena hartzeko.

23. Gabonetan Ondartxo auzokoak parrandan

- **Erref:** LEZ-102/044
- **Iraupena:** 0:00:58. **Hasi:** 01:14:46. **Bukatu:** 01:15:44
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Erlijioa » Ohiturak eta bizimodua » Eliza giroko ospakizunak » Gabonak
- Herria, azpiegitura » Herri-antolaketa » Auzoak

Laburpena:

Maria Luisa gaztetan Erreterian bizi zenean, herriko jendea ez zen ateratzen Gabonetan, baina Ondartxo auzokoak bai. Arrantzale familiak bizi ziren han, galiziarrek, eta urte osoan gizonak kanpoan ibiltzen zirenez, Gabonetan gau osoa pasatzen zuten kalean, parrandan.

24. Urte zaharretako mahatsa; beste jaki batzuk

- **Erref:** LEZ-102/046
- **Iraupena:** 0:02:17. **Hasi:** 00:15:48. **Bukatu:** 00:18:05
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Erlijioa » Ohiturak eta bizimodua » Eliza giroko ospakizunak » Gabonak
- Ohiturak eta bizimodua » Elikadura » Jatekoa eta edatekoa

Laburpena:

Mari Karmenek eta Maria Luisak diote betidanik izan dutela urte zaharretan mahatsa jateko ohitura. "Aza-oliyua" jateko ohitura. Maria Luisak aza-lorea eta bisigua jaten zituztela dio. Lehen bisigua ohikoagoa zen; gero garestitu zen. Ezkondu ostean angulak ere jaten zituzten, haragia baino merkeago zeuden orduan eta.

25. Hainbat ospakizunen inguruko kontuak

- **Erref:** LEZ-102/047
- **Iraupena:** 0:03:24. **Hasi:** 00:18:05. **Bukatu:** 00:21:29
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Aisia » Jai-giroa » Santa Ageda
- Aisia » Jai-giroa » Herriko ospakizunak
- Ohiturak eta bizimodua » Erlijioa » Eliza giroko ospakizunak

Laburpena:

Santa Ageda. Oiartzunen ez zegoen ohiturarik; Lezon bai, baina baserritarren artean. Makila hartuta santa Ageda koplak kantatzen irteten ziren. Gaur egun gehiago egiten da. Beraiek ere ibili izan dira. San Jose egunean arkumea jateko ohitura. San Isidro, baserritarren ospakizuna; Oiartzunen edo Txikierridin

musika eta dantza. Pazko bigarrena. San Nikolasetan eskolatik joaten zirela eskean dio Lurdesek. Guadalupeko bederatziurrenak. Goizuetatik Artikutzara egun-pasa San Agustin egunean. San Anton. Santa Luzia.

26. Lutoa eraman behar

- **Erref:** LEZ-102/054
- **Iraupena:** 0:00:51. **Hasi:** 01:25:35. **Bukatu:** 01:26:26
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Ohiturak eta bizimodua » Erlijioa » Hiletak

Laburpena:

Gizona hil zenean ez, baina gurasoak hik zirenean, lutoa eraman zuten. Arropa guztia beltzez tindatu behar. Beti lutoarekin, beti beltzez, "labezomorrua" bezala.

27. Garbitasuna; labezomorroak; komunak partekatuta

- **Erref:** LEZ-102/055
- **Iraupena:** 0:02:50. **Hasi:** 01:26:26. **Bukatu:** 01:29:16
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Ohiturak eta bizimodua » Jantzi eta orraztu » Garbitasun pertsonala
- Fauna » Natura » Basoko animaliak » Zomorroak
- Familia eta harremanak » Lagunartea eta familia » Etxearen egitura

Laburpena:

Garai batean labezomorroak, arkakusoak eta zorriak izaten ziren. Etxean ekonomika egoten zen eta sukaldeetan ikatza eta egurra edukitzen zenez, labezomorroak egoten ziren. Ura nola berotzen zuten. Mari Karmenek dio 18 urterekin ezagutu zuela dutxa. Aurretik baldearekin garbitu behar. Maria Luisak dio Errenteriako etxe batzuetan komuna partekatu egiten zutela bizilagunek.

Ahotsak.eus-eko edukiarekin sortutako dokumentu automatikoa.

2025-11-21

CC-by-sa | Ahotsak.eus

Badihardugu Euskara Elkartea

Markeskua Jauregia, 20600 Eibar

943121775 - ahotsak@ahotsak.com